

Επιστημονική επιμέλεια:
Μαρία Καΐλα, Αθανάσιος Μόγιας, Βασίλης Παπαβασιλείου

**ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ
ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.**

**ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ
ΣΕ ΕΠΟΧΕΣ ΚΡΙΣΗΣ**

Ίδιαδραση

Ανίχνευση επιμορφωτικών αναγκών εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης στα όρια μιας τυπικής εκπαιδευτικής περιφέρειας Κατσιγιάννη Βικτωρία & Καρναβάς Βασίλης	381
Η μελέτη πεδίου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: εκπαιδευτική επίσκεψη στην Κυμισάλα της Ρόδου Κολοκυθάς Δημήτρης, Στεφανάκης Ι. Μανόλης & Παπαβασιλείου Βασίλης	397
Οι αστικοί υπαίθριοι χώροι ως πεδίο εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Η περίπτωση του Πάρκου Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης «Αντώνης Τρίτσης» Μαργαρίτη Σπυριδούλα, Κολοκυθάς Δημήτρης & Παπαβασιλείου Βασίλης	421
Μια χαμένη γενιά: Εμπειρική έρευνα σε φοιτητές-φοιτήτριες Μελισσάρης Γ. Αθανάσιος	441
Διερεύνηση ως προς τη διασταύρωση σχέσεων μεταξύ ερευνητικής στάσης, δημιουργικότητας και ανοχής απέναντι σε αβέβαιες καταστάσεις: Έρευνα σε τελειόφοιτους φοιτητές/τριες Ελληνικών Α.Ε.Ι. Ξανθάκου Γιώτα	461
Τα έντομα στον κόσμο των παιδιών: Οι απόψεις μαθητών του Δημοτικού στα σχολεία του Κεντρικού και Βόρειου Έβρου Ταμπάκης Στυλιανός, Καρνανικόλα Παρασκευή, Μανωλάς Ευάγγελος & Μούτα Ιουλία	475
Αειφόρος σχολική αυλή. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης των δημόσιων δημοτικών σχολείων της πόλης της Ρόδου Τσακίρης Ιωάννης & Πολεμικός Νικήτας	497
Η εκπαίδευση για ... ένα προβληματικό σύνολο για το Σχολείο: ένα αποκαλυπτικό παράδειγμα, η εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη Lange Jean-Marc	525
Ευρετήριο Συγγραφέων	553
Ιδιότητες των Συγγραφέων που συμμετέχουν στον Τόμο	555
Ενδεικτικό Συγγραφικό Έργο των Επιμελητών	559

Η ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΔΙΟΥ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΚΥΜΙΣΑΛΑ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

Δημήτρης Κολοκυθάς
Απόφοιτος Π.Μ.Σ. «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μανόλης Ι. Στεφανάκης
Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Βασίλης Παπαβασιλείου
Λέκτορας, Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της εκπαιδευτικής επίσκεψης των Γ' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Έμπωνας στον αρχαιολογικό χώρο της Κυμισάλας. Μέσω της εκπαιδευτικής επίσκεψης δόθηκε η δυνατότητα στους μαθητές/τριες, με τη χρήση της ιστορικής αφήγησης και του περιβαλλοντικού μονοπατιού, να αποκτήσουν γνώσεις σχετικές με την ιστορική διαδρομή του αρχαίου Δήμου των Κυμισαλέων, να ξεναγηθούν στον αρχαιολογικό χώρο και τα μνημεία, τα οποία έχουν έρθει στο φως από τις ανασκαφές που διενεργούνται στην περιοχή από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και την ΚΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και να διατυπώσουν απόψεις για την ανάδειξη της σημαντικής αυτής αρχαιολογικής περιοχής. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με ερωτηματολόγιο, ειδικά διαμορφωμένο για μαθητές/τριες δημοτικού σχολείου. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει πως μετά τη μελέτη στο πεδίο εμπλουτίστηκαν αρκετά οι γνώσεις των μαθητών/τριών για την ιστορία της περιοχής, δηλώθηκε ότι οι εντυπώσεις που αποκόμισαν από την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο ήταν θετικές και εκφράστηκαν, τόσο η πρόθεσή τους να επαναλάβουν την εκπαιδευτική επίσκεψη στο μέλλον, όσο και η βούλησή τους να ενταχθεί η μελέτη της εν λόγω περιοχής στο σχολικό πρόγραμμα.

Abstract

This research was conducted during the field-study of third and sixth grade pupils of the elementary school of Ebona (a village on the island of Rhodes) at the archaeological site of Kymissala. During their visit the pupils had the opportunity, through the use of historical narrative and the 'environmental path', to acquire knowledge on the history of the ancient Demos of Kymissaleis, to tour around the archaeological site and monuments that have come to light during the excavations conducted by the University of the Aegean and the 22nd

Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities and to express own views on the development of this important archaeological area. The survey was conducted by questionnaire, specially designed for pupils of elementary schools. The analysis of the data suggests that, after the field-study, pupils' knowledge of the history of the region was considerably enriched. It became clear that the impressions gained from the visit to the archaeological site were positive; while there was intention to repeat the visit in the future, there was also eagerness for integration of the study of this region in their school curriculum.

Εισαγωγή

Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη προωθεί το παιδαγωγικό πλαίσιο, το οποίο προάγει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών (UNESCO, 2005· Φλογαίτη, 2006), υποστηρίζοντας τη βιωματική εκπαίδευση, γι' αυτό και αξιοποιεί πολλαπλές στρατηγικές–μεθόδους–τεχνικές. Ανάμεσα στις κυριότερες διδακτικές μεθόδους που υιοθετούνται είναι και η Μελέτη Πεδίου (Scoullos & Malotidi, 2004· Τσαμπούκου–Σκαναβή, 2004· Δημητρίου, 2009· Μπλιώνης, 2009).

Η Μελέτη Πεδίου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη αποτελεί μία παιδαγωγική μέθοδο, η οποία εφαρμόζεται με στόχο την ανάδειξη περιβαλλοντικών εννοιών, την κατανόηση περιβαλλοντικών θεμάτων και την παρατήρηση περιβαλλοντικών προβλημάτων στο φυσικό τους χώρο (Scoullos & Malotidi, 2004). Βασικό χαρακτηριστικό της μελέτης πεδίου είναι η έξοδος των μαθητών/τριών και των εκπαιδευτικών από τη σχολική τάξη και η εξόρμηση στην φύση. Η υλοποίηση των διαφόρων περιβαλλοντικών προγραμμάτων παρέχει ευκαιρίες, πολλές φορές, για τέτοιες εκπαιδευτικές εξορμήσεις (Δημητρίου & Φλογαίτη, 2008· Παπαβασιλείου, 2011). Θεωρείται μια από τις σημαντικότερες διδακτικές τεχνικές, γιατί βασίζεται στη βιωματική μάθηση, όπου οι μαθητές/τριες συμμετέχουν οι ίδιοι ενεργά στη διαδικασία απόκτησης της γνώσης μέσα στο περιβάλλον, χρησιμοποιώντας όλες τους τις αισθήσεις, συλλέγοντας πληροφορίες και ερευνητικές μεθόδους, προσφέροντας πρωτόγνωρες εμπειρίες και βιώματα (Paradomarkakis et al., 2011).

Η εμπλοκή των μαθητών/τριών σε δραστηριότητες στο πεδίο συμβάλλει στην ανάπτυξη ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, τους παρακινεί να μάθουν περισσότερο για τη φύση και βοηθά στην ανάπτυξη περιβαλλοντικής υπευθυνότητας (Matthews & Riley, 1995). Επίσης, οι δραστηριότητες που υλοποιούνται, μπορούν να οδηγήσουν σε μία αρχική ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον, η οποία αποτελεί πολύ σημαντικό βήμα για την κατανόηση από τους μαθητές/τριες των ιδιοτήτων του τοπικού τους περιβάλλοντος, των περιβαλλοντικών προβλημάτων και της αναγκαιότητας ανάληψης δράσης για την προστασία και διατήρησή του (Ford & Blanchard, 1993).

«Πεδίο μελέτης», μπορεί να αποτελέσει το φυσικό περιβάλλον, το ανθρωπογενές ή και συνδυασμός των δύο, όπου μπορούν ταυτόχρονα να μελετηθούν τόσο τα δημιουργήματα της φύσης, όσο και οι κατασκευές του ανθρώπου (Δημητρίου, 2009). Η εκπαιδευτική αυτή διαδικασία, η οποία συμβάλλει στην εξοικείωση με το φυσικό ή δομημένο περιβάλλον, χαρακτηρίζεται από την άμεση απόκτηση εμπειριών, την προσωπική και κοινωνική μάθηση και την συναισθηματική ανάπτυξη (Brody, 2005).

Οι δραστηριότητες, οι οποίες εκπονούνται στο πλαίσιο της μελέτης πεδίου, συνήθως δρουν συμπληρωματικά και υποστηρίζουν θέματα που μελετώνται θεωρητικά

στη σχολική τάξη. Στο πλαίσιο της μελέτης πεδίου μπορεί κανείς να αναζητήσει, μέσα από μία ποικιλία μαθησιακών προσεγγίσεων, την καταλληλότερη παιδαγωγική μέθοδο, αφού η πλειοψηφία των εκπαιδευομένων επιθυμεί μεγαλύτερη ελευθερία στη μάθησή του (Cook, 2008). Έτσι, από την απλή θεωρία οι μαθητές/τριες οδηγούνται στην πράξη, όπου μέσα από ρεαλιστικές καταστάσεις μπορούν να αποκτήσουν τις απαιτούμενες περιβαλλοντικές γνώσεις και εμπειρίες (Paravasileiou et al., 2009).

Στην περίπτωση των περιοχών αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, η εργασία στο πεδίο μπορεί να αποδώσει σημαντικά παιδαγωγικά οφέλη. Οι εμπειρίες που αποκτούν οι μαθητές/τριες από την επίσκεψη και τη μελέτη τόσο του αρχαιολογικού χώρου, όσο και του φυσικού περιβάλλοντος, στο οποίο αυτός εντάσσεται, μπορεί να είναι ακόμα πιο σημαντική. Ιδιαίτερα, αν η μελέτη πραγματοποιείται σε μια περιοχή, η οποία απέχει ελάχιστα από τον τόπο στον οποίο οι μαθητές/τριες κατοικούν, πηγαίνουν σχολείο και γενικώς βιώνουν τις πρώτες εμπειρίες της ζωής τους. Τα βιώματα που μπορούν να αποκτήσουν μέσα από την επιτόπια έρευνα ή ακόμα και από την απλή εξέταση των ιστορικών αρχείων του τόπου τους, την παρατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της κατασκευαστικής δραστηριότητας των ανθρώπων, που έζησαν προγενέστερα στην ίδια περιοχή, μπορεί να δώσει στον εκπαιδευτικό, τόσο το απαραίτητο υλικό, όσο και την καλύτερη παιδαγωγική μέθοδο για την κριτική εμβάθυνση, τη διεξοδική ανάλυση και ερμηνεία του ιστορικού γίνεσθαι, τόσο σε τοπικό όσο και σε ευρύτερο επίπεδο (Harrison, 1967· Λεοντσίνης, 1996· Ρεπούση, 2000).

Η μελέτη της τοπικής ιστορίας μέσω επισκέψεων σε ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους συμβάλλει στην εξοικείωση του μαθητή με το ιστορικό και πολιτισμικό υλικό. Έτσι ο μαθητής μετατρέπεται σε έναν ιστορικό-ερευνητή, ο οποίος συνδέεται ενσυνείδητα με το περιβάλλον (Mays, 1987). Αυτή η ενσυνείδητη σχέση του μαθητή με το χώρο μπορεί να εμπλουτίσει τις γνώσεις, να συντείνει στη δημιουργία προβληματισμών, καθώς και στην ανάπτυξη της κριτικής και της δημιουργικής σκέψης (Lomas, 1988).

Η μελέτη του ιστορικού γίνεσθαι στον τόπο που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα προϋποθέτει την εγρήγορση του μαθητή, καθώς και τη διέγερση της φαντασίας του. Έτσι προσφέρει τη δυνατότητα για την κατανόηση της τοπικής ιστορίας με ορατές εικόνες κατά τη διάρκεια της επιτόπιας μελέτης του ιστορικού χώρου, αλλά και τη δυνατότητα σύγκρισης του χώρου αυτού στο παρελθόν και στο παρόν, οπότε οι μαθητές/τριες μπορούν να κατανοήσουν ταυτόχρονα και την πολιτιστική τους ταυτότητα συγκρίνοντάς την με αυτή του παρελθόντος. Έτσι, η μελέτη πεδίου, αν και αποτελεί κύρια μέθοδο της μη τυπικής εκπαίδευσης (Carlson, 2008) μπορεί να συνδυαστεί απόλυτα με τους στόχους της τυπικής (Mocker & Spear, 1982). Επομένως, η εργασία στο πεδίο, ως διδακτική τεχνική, βοηθά τους μαθητές/τριες να αναπτύξουν ενδιαφέρον για την ιστορία της ιδιαίτερής τους πατρίδας, να κατανοήσουν βιωματικά την έννοια του ιστορικού χρόνου και χώρου και να αναπτύξουν μια διαλεκτική σχέση με το τοπίο, με στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και την ταυτότητα του ενεργού πολίτη (Λεοντσίνης & Ρεπούση, 2001).

Η μελέτη της τοπικής ιστορίας μέσω εκπαιδευτικών επισκέψεων προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες για αξιοποίηση διαφορετικών δραστηριοτήτων, καθώς παρέχει τη δυνατότητα άμεσης επαφής με το αντικείμενο μελέτης (Λεοντσίνης, 1996). Η αναγκαιότητα της ένταξής της στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι πλέον αναγνωρισμένη

διεθνώς (Riden, 1983) και επιβάλλεται η αξιοποίησή της από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, τόσο στην πρωτοβάθμια, όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Ανδρεαδάκης κ.ά., 2010).

Η απόσταση ανάμεσα στον κλειστό χώρο του σχολείου και της τοπικής κοινωνίας μειώνεται. Οι μαθητές/τριες κατανοούν την ιστορικότητα της περιοχής τους και η σχέση τους με το τοπικό περιβάλλον, φυσικό και πολιτιστικό ενδυναμώνεται, καθώς έρχονται σε άμεση επαφή με χειροπιαστά απομεινάρια της ιστορίας και αυθεντικά κατάλοιπα του παρελθόντος (Ανδρεαδάκης κ.ά., 2010).

Στην παρούσα έρευνα αποτυπώνεται με πιο οικείο τρόπο η παρουσία της ανθρωπίνης δραστηριότητας και η σημασία της για το παρελθόν, το παρόν αλλά και για το μέλλον. Τα παιδιά, οι αυριανοί ενεργοί πολίτες, μελετούν και προβληματίζονται για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του τόπου τους. Το περιεχόμενο της ιστορίας ενός τόπου και το περιβάλλον του, με τη γενική έννοια, είναι ουσιαστικά το πολιτιστικό και πολιτισμικό περιβάλλον της τοπικής κοινότητάς (Λεοντσίνης, 1996).

Για τους περισσότερους το αντικείμενο της ιστορίας έχει ως σκοπό τη μελέτη και την εκμάθηση γεγονότων του παρελθόντος –τα οποία είναι άξια αναφοράς– και οι όποιες ιδέες ή προεκτάσεις απορρέουν από αυτά. Όμως, στην πραγματικότητα, ο εκπαιδευτικός έχει να αντιμετωπίσει την απάθεια και την αδιαφορία των μαθητών/τριών κατά την διδασκαλία του συγκεκριμένου μαθήματος, στάση η οποία ενισχύεται από τη μονομέρεια των διδακτικών εγχειριδίων. Η χρήση της τοπικής ιστορίας, αν και δεν αποτελεί πανάκεια ως μέθοδος επίλυσης του παραπάνω προβλήματος, εντούτοις είναι ένας τρόπος ενίσχυσης του ενδιαφέροντος των μαθητών/τριών (Harrison, 1967). Η μελέτη της τοπικής ιστορίας μπορεί να διευκολύνει αυτούς τους σκοπούς, αφού πέρα από την απλή εκμάθηση μπορεί να δώσει στους μαθητές/τριες τη δυνατότητα διεξαγωγής της έρευνας ή/και την αυτοανάπτυξή της. Σε αυτή τη βάση μελέτης δημιουργείται μία εξοικείωση του μαθητή με το ιστορικό υλικό, επειδή βρίσκεται ακριβώς δίπλα του και είναι πιο οικείο. Η εξοικείωση αυτή συνδέει το πολιτιστικό περιβάλλον του παρελθόντος με αυτό του παρόντος και την σύνθεση της εικόνας που έχουν οι μαθητές/τριες, τόσο για τα ιστορικά γεγονότα, όσο και για τον περιβάλλοντα χώρο (Niefertgodien, 2010).

Κορυφαίοι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη της τοπικής ιστορίας αναφέρουν ότι πρέπει να αναδειχθούν εννοιολογικές ανησυχίες του θέματος που αφορούν στο χώρο, στην κοινότητα που ζει εκεί κ.α. (Jackson, 2008). Η μελέτη της πορείας που είχε ή έχει το περιβάλλον πρέπει να είναι αναλυτική και περιεκτική. Η διαχρονική της μελέτη πρέπει να αποτυπώνει τη μορφή της κάθε στιγμής και ειδικότερα την περίοδο στην οποία έχουν συντελεσθεί σημαντικά και αξιοσημείωτα ιστορικά γεγονότα. Μπορεί να δώσει στοιχεία για τη μορφολογία του εδάφους και το ρόλο της σε σημαντικές ιστορικές στιγμές ή αποφάσεις. Έτσι η μορφή του περιβάλλοντος παίζει ρόλο στην επιλογή της εγκατάστασης ενός πληθυσμού, αλλά και στην αιτιολόγηση του τρόπου ανάπτυξης της κουλτούρας, του πολιτισμού και της κοινωνικής και οικονομικής διάστασης των κατοίκων της περιοχής (Λεοντσίνης, 1996· 2003· Κολοκυθάς, 2011α).

Μία άλλη διάσταση της μελέτης της τοπικής ιστορίας είναι και η μελέτη της ιστορίας του περιβάλλοντος. Η έρευνα που μπορεί να γίνει μέσα από τη μελέτη της ιστορίας της περιοχής μπορεί να επεκταθεί και σε έρευνα της αλλαγής της μορφής του

περιβάλλοντος χώρου, είτε από τις φυσικές διεργασίες που έχουν συντελεσθεί με το πέρασμα του χρόνου, είτε από την ανθρώπινη παρέμβαση. Η μελέτη αυτή παρέχει τη δυνατότητα στους μαθητές/τριες να προβληματιστούν για τη συνεχή υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Είναι αυτονόητο ότι η εξέλιξη του περιβάλλοντος μιας περιοχής προσδιορίζεται από την παρέμβαση του ανθρώπου σε αυτή. Η κάθε γενιά αφήνει τη δική της ταυτότητα στην κάθε περιοχή δίνοντας τα δικά της ιδιαίτερα γνωρίσματα. Τα χαρακτηριστικά του παρελθόντος άλλοτε διατηρούνται, άλλοτε τροποποιούνται ανάλογα με τις ανάγκες της εποχής και άλλοτε όλα αυτά απαλείφονται για να δημιουργηθούν στη θέση τους νέα, σύμφωνα με τις επιθυμίες της εκάστοτε εποχής (Λεοντσίνης, 1996).

Συνοψίζοντας, στην μελέτη της τοπικής ιστορίας δεν πρέπει κανείς να αρκείται στην απλή καταγραφή των ιστορικών στοιχείων (μύθων, γεγονότων και προσωπικοτήτων) που χαρακτηρίζουν μία περιοχή. Η περιγραφή και μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και η μορφή που αυτό είχε σε διάφορες περιόδους της ιστορίας, πρέπει να αποτελεί μέρος της μελέτης της τοπικής ιστορίας (Κολοκυθάς, 2011β). Έτσι πέρα από την τοπική ιστορία θα πρέπει στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη να γίνεται και η μελέτη της τοπικής «περιβαλλοντικής» ιστορίας, με μία ολιστική προσέγγιση (Στεφανάκης κ.ά, 2011).

Η περιοχή της Κυμισιάλας, στα βόρεια του Ακραμίτη, αποτελεί έναν από τους πλέον σημαντικούς κηρυγμένους αρχαιολογικούς χώρους στην ύπαιθρο της Ρόδου (Εικ. 1), καθώς η μεγάλη έκταση που καλύπτουν οι αρχαιολογικές θέσεις και τα πλούσια αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν την ύπαρξη ενός εύρωστου δήμου της αρχαίας Ρόδου (Στεφανάκης, 2009· Στεφανάκης & Πατσιαδά, 2009-2011· Στεφανάκης, 2010α). Οι προτάσεις για αξιοποίηση της περιοχής, που εντάσσεται στο ευρωπαϊκό δίκτυο NATURA 2000 – GR 4210005: Ακραμίτης-Αρμενιστής-Ατάβυρος– (Official Journal of the European Union 2006, L 259, 1-104) (Εικ. 2), περιλαμβάνουν ένα σύνολο αειφορικών παρεμβάσεων στον ευρύτερο χώρο της Κυμισιάλας, με σκοπό την ανάδειξη των αρχαιοτήτων, την αναβάθμιση της αισθητικής και παιδαγωγικής της περιοχής και την προβολή της ιστορικής της συνέχειας μέσα σε ένα αναβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον και στο πλαίσιο μίας ήπιας αειφορικής ανάπτυξης (Στεφανάκης, 2006· Στεφανάκης, 2008· Βεργωτή, 2010· Στεφανάκης, 2010β· Στεφανάκης κ.ά, 2011).

Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της εκπαιδευτικής επίσκεψης των Γ' και ΣΤ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου Έμπωνας στον αρχαιολογικό χώρο της Κυμισιάλας. Στόχος της εκπαιδευτικής επίσκεψης ήταν να δοθεί η δυνατότητα στους μαθητές/τριες, με τη χρήση της ιστορικής αφήγησης και του περιβαλλοντικού μονοπατιού, να αποκτήσουν γνώσεις, σχετικά με την ιστορία και τον πολιτισμό του αρχαίου Δήμου των Κυμισαλέων, να ξεναγηθούν στον αρχαιολογικό χώρο και τα μνημεία που έχουν έρθει στο φως από την εξαετή ανασκαφική δράση του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και να διατυπώσουν απόψεις για την ανάδειξη της σημαντικής αυτής αρχαιολογικής περιοχής.

Η εκπαιδευτική επίσκεψη διοργανώθηκε από κοινού από το Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» του Πανεπιστημίου Αιγαίου και το Δημοτικό Σχολείο Έμπωνας Ρόδου στις 20 Μαΐου 2011. Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Κυμισάλας, η οποία εμπίπτει στην ευρύτερη περιφέρεια της Έμπωνας, τόπο κατοικίας των μαθητών/τριών, όπου εδρεύει και το Σχολείο. Στην εκδρομή αυτή οι μαθητές/τριες είχαν την ευκαιρία, αφενός να ακούσουν την ιστορία του αρχαίου Δήμου των Κυμισαλέων, να ενημερωθούν για τα νεότερα ευρήματα των ανασκαφών και να ξεναγηθούν στον αρχαιολογικό χώρο της κεντρικής νεκρόπολης των Κυμισαλέων (Εικ. 3) από τον ανασκαφέα του χώρου, Μανόλη Στεφανάκη και αφετέρου να ενημερωθούν και να συζητήσουν για το φυσικό περιβάλλον, την προστασία του και την σημασία του (Εικ. 4) από τον Δημήτρη Κολοκυθά. Την επομένη της εκπαιδευτικής επίσκεψης διανεμήθηκε στους συμμετέχοντες μαθητές/τριες σχετικό ερωτηματολόγιο.

Ο σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν: α) οι γνώσεις των μαθητών/τριών για την ιστορία και τον πολιτισμό της περιοχής κατά την αρχαιότητα, β) η πρόθεσή τους να επαναλάβουν την εκπαιδευτική επίσκεψη στο μέλλον, γ) οι εντυπώσεις που αποκόμισαν από την επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο και δ) ο τρόπος με τον οποίο θα επιθυμούσαν να ενταχθεί στο σχολικό πρόγραμμα η μελέτη της εν λόγω περιοχής.

Περιγραφή του πληθυσμού

Στην έρευνα μετείχαν όλοι οι μαθητές/τριες που πήραν μέρος στην εκπαιδευτική επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο της Κυμισάλας. Σε αυτήν έλαβαν μέρος δώδεκα (12) μαθητές/τριες της Γ΄ τάξης και δώδεκα (12) μαθητές/τριες της ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου της Έμπωνας. Από τους 24 μαθητές/τριες δεκαέξι (16) ήταν τα αγόρια και οκτώ (8) τα κορίτσια.

Αποτελέσματα Έρευνας μετά από τη μελέτη πεδίου στην Κυμισάλα

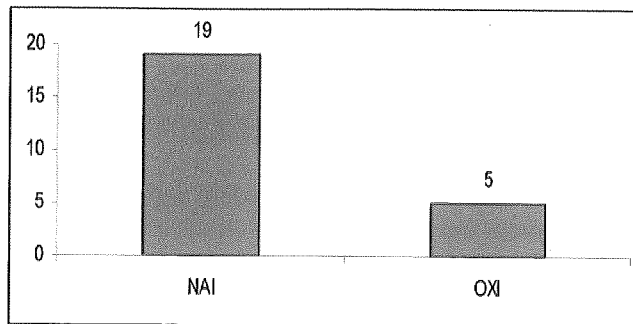
Μετά από την επεξεργασία των απαντήσεων που έδωσαν οι μαθητές/τριες έχουμε τα παρακάτω αποτελέσματα.

Η πρώτη ερώτηση που κλήθηκαν να απαντήσουν ήταν αν γνωρίζουν την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας. Από το σύνολο των μαθητών/τριών του ερευνητικού πληθυσμού οι δέκα εννέα (19) απάντησαν θετικά, ενώ οι πέντε (5) αρνητικά (Πίνακας 1, Σχήμα 1).

Πίνακας 1.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας;»

	Αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	19
ΟΧΙ	5
ΣΥΝΟΛΟ	24

Σχήμα 1.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Γνωρίζετε την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας;»

Στη συνέχεια κλήθηκαν, όσοι δήλωσαν ότι γνώριζαν την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας, να απαντήσουν πώς την έμαθαν. Οι δεκαοκτώ (18) από τους δεκαεννέα (19) μαθητές/τριες απάντησαν ότι τους τη διηγήθηκαν οι ειδικευμένοι επιστήμονες στο πλαίσιο της μελέτης πεδίου που έλαβε χώρα στις 20 Μαΐου 2011, ενώ ένας (1) δεν απάντησε. Δηλαδή σχεδόν όλοι οι μαθητές/τριες δηλώνουν ότι πριν την εκπαιδευτική επίσκεψη δεν γνώριζαν την ιστορία της περιοχής και ότι την έμαθαν από τους ειδικευμένους επιστήμονες που τους συνόδευσαν στην εκπαιδευτική εκδρομή.

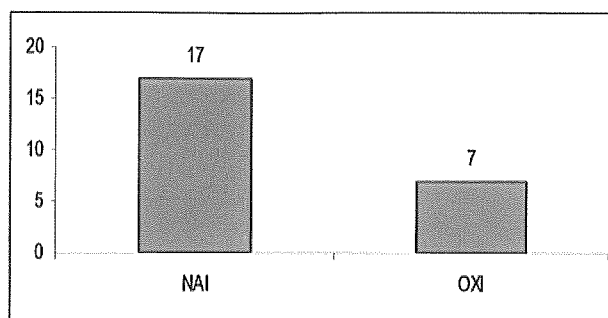
Στη συνέχεια, οι μαθητές/τριες, ερωτήθηκαν αν θα ήθελαν οι δάσκαλοί τους να τους διδάξουν την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας. Οι είκοσι τρεις (23) από τους εικοσιτέσσερις (24) μαθητές/τριες απάντησαν «ΝΑΙ», ενώ ένας (1) δεν απάντησε καθόλου.

Ακολούθως, ερωτήθηκαν αν έχουν επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας και πόσες φορές (Πίνακας 2, Σχήμα 2).

Πίνακας 2.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Έχετε επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας;»

	Αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	17
ΟΧΙ	7
ΣΥΝΟΛΟ	24

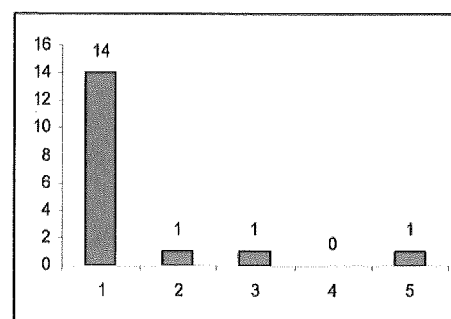
Σχήμα 2.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Έχετε επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας;»

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 2 δεκαεπτά (17) μαθητές/τριες δήλωσαν ότι έχουν επισκεφθεί ξανά την περιοχή της Κυμισάλας, ενώ επτά (7) ότι δεν την έχουν ξαναεπισκεφθεί. Από τους δεκαεπτά (17) μαθητές/τριες, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 3, οι δεκατέσσερις (14) την έχουν επισκεφτεί ξανά μία φορά, ένας (1) την έχει επισκεφθεί δύο φορές, ένας (1) τρεις και ένας (1) πέντε φορές (Πίνακας 3, Σχήμα 3).

Πίνακας 3. Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Αν ναι, πόσες φορές;»

	Αρ. απαντήσεων
1	14
2	1
3	1
5	1
ΣΥΝΟΛΟ	17

Σχήμα 3. Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Αν ναι, πόσες φορές;»

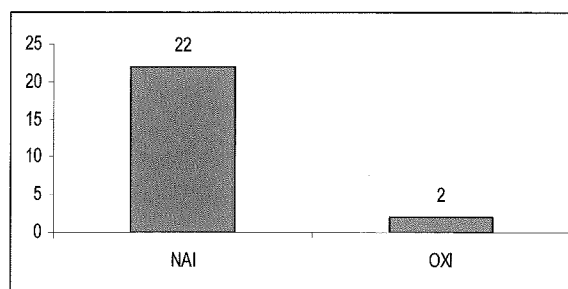
Σε όσους μαθητές/τριες απάντησαν ότι την έχουν επισκεφθεί ξανά τέθηκε στη συνέχεια το ερώτημα «για ποιο λόγο;». Οι δεκατρείς (13) μαθητές/τριες, οι οποίοι μάλιστα στην προηγούμενη ερώτηση απάντησαν ότι την επισκέφθηκαν μία φορά, δηλώνουν ότι η επίσκεψή τους έγινε στο πλαίσιο εκπαιδευτικής εκδρομής με το σχολείο και συμμετείχαν για να γνωρίσουν το μέρος, να δουν την αρχαία νεκρόπολη και να μάθουν πληροφορίες για την ιστορία της περιοχής κατά την αρχαιότητα. Ένας από αυτούς, που απάντησε ότι επισκέφθηκαν την περιοχή μία φορά, απάντησε «επειδή φαντάστηκα ότι θα είναι ωραία». Ο μαθητής που απάντησε ότι πήγε στον χώρο δύο φορές απάντησε πως ξαναπήγε «για τη φωτιά». Ο μαθητής που είχε επισκεφτεί την περιοχή τρεις φορές, αναφέρει ότι την επισκέφθηκε για τις αρχαιότητες. Ο μαθητής που στην προηγούμενη ερώτηση απάντησε «πέντε φορές», αναφέρει ότι την επισκέφθηκε για να μάθει ακόμη περισσότερα για την περιοχή.

Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες ερωτήθηκαν αν θα έρχονταν ξανά στην περιοχή της Κυμισάλας για να επισκεφτούν και πάλι τον αρχαιολογικό χώρο. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4, οι είκοσι δύο (22) μαθητές/τριες δηλώνουν ότι θα επιθυμούσαν να ξαναέρθουν στην περιοχή για να επισκεφθούν τις αρχαιότητες και δύο (2) μαθητές/τριες δήλωσαν ότι δεν επιθυμούν να τις επισκεφθούν ξανά (Πίνακας 4, Σχήμα 4).

Πίνακας 4.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ερχόσασταν ξανά στην περιοχή της Κυμισάλας για να επισκεφτείτε τον αρχαιολογικό χώρο;»

	Αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	22
ΟΧΙ	2
ΣΥΝΟΛΟ	24

Σχήμα 4.

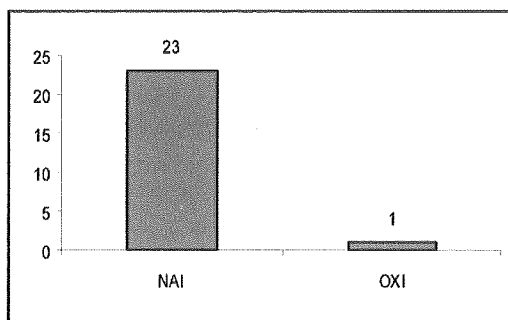
Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ερχόσασταν ξανά στην περιοχή της Κυμισάλας για να επισκεφτείτε τον αρχαιολογικό χώρο;»

Η επόμενη ερώτηση που κλήθηκαν να απαντήσουν είναι αν θα ζητούσαν από τους γονείς τους να επισκεφθούν μαζί την περιοχή της Κυμισάλας (Πίνακας 5, Σχήμα 5).

Πίνακας 5.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ζητούσατε από τους γονείς σας να επισκεφθείτε μαζί την περιοχή της Κυμισάλας;»

	Αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	23
ΟΧΙ	1
ΣΥΝΟΛΟ	24

Σχήμα 5.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ζητούσατε από τους γονείς σας να επισκεφθείτε μαζί την περιοχή της Κυμισάλας;»

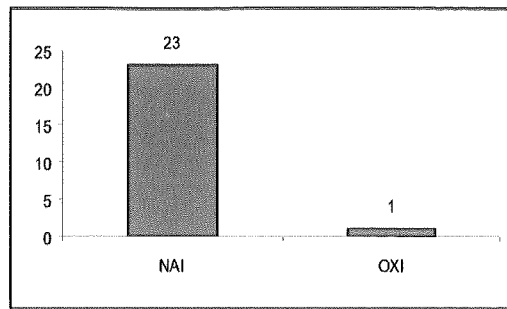
Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 5, είκοσι τρεις (23) μαθητές/τριες δηλώνουν ότι θα επιθυμούσαν να επισκεφθούν μαζί με τους γονείς τους την περιοχή της Κυμισάλας, ενώ ένας (1) μαθητής δηλώνει ότι δεν επιθυμεί.

Ακολουθως, ζητήσαμε από τους μαθητές/τριες να απαντήσουν αν θα ζητούσαν από τους δασκάλους τους να τους φέρουν ξανά εκδρομή στην περιοχή της Κυμισάλας (Πίνακας 6, Σχήμα 6). Στον Πίνακα 6 βλέπουμε ότι είκοσι τρεις (23) μαθητές/τριες δηλώνουν ότι θα ζητήσουν από τους δασκάλους τους να επισκεφθούν ξανά την περιοχή της Κυμισάλας, ενώ ένας (1) μαθητής ότι δε θα το ζητούσε.

Πίνακας 6.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ζητούσατε από τους δασκάλους σας να σας φέρουν ξανά εκδρομή στην περιοχή της Κυμισάλας;»

	Αρ. απαντήσεων
ΝΑΙ	23
ΟΧΙ	1
ΣΥΝΟΛΟ	24

Σχήμα 6.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα ζητούσατε από τους δασκάλους σας να σας φέρουν ξανά εκδρομή στην περιοχή της Κυμισάλας;»

Στη συνέχεια, σε μία ανοιχτού τύπου ερώτηση, οι μαθητές/τριες απάντησαν για ποιον άλλο λόγο θα επισκέπτονταν ξανά την περιοχή της Κυμισάλας. Δέκα (10) μαθητές/τριες δηλώνουν ότι ο λόγος που θα ξαναπήγαιναν θα ήταν για να ξαναδούν την περιοχή και κυρίως τους αρχαίους τάφους, επτά (7) μαθητές/τριες γιατί ήταν πολύ ωραία η περιοχή και οι τάφοι. Επίσης πέντε (5) μαθητές/τριες δηλώνουν ότι θα ξαναπήγαιναν για να ξαναδούν τους τάφους και να μάθουν περισσότερα πράγματα, ενώ ένας μαθητής για να δείξει όλα αυτά στους γονείς του.

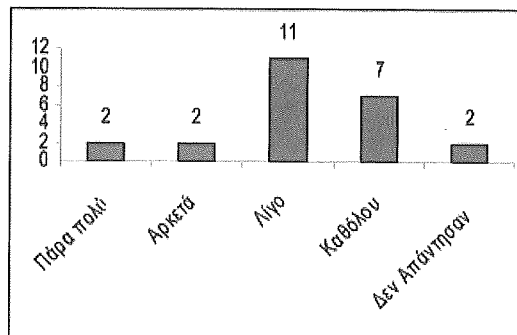
Κατόπιν οι μαθητές/τριες ερωτήθηκαν τι τους έκανε περισσότερο εντύπωση από την εκδρομή. Δεκαέξι (16) μαθητές/τριες αναφέρουν ότι μεγαλύτερη εντύπωση τους έκαναν οι αρχαίοι τάφοι που ήταν στην περιοχή, ένας μαθητής αναφέρει ότι του έκανε εντύπωση «ένας μεγάλος τάφος με σκαλοπάτια», σε έναν μαθητή «ο μεγάλος τάφος», σε έναν άλλο «ένας μεγάλος διπλός τάφος». Άλλος μαθητής αναφέρει ότι του έκανε εντύπωση «η πεδιάδα και οι τάφοι», άλλος «οι τάφοι, το δάσος και ο καθαρός τόπος» και τέλος άλλος μαθητής αναφέρει «τα παλιά ευρήματα». Είναι φανερό ότι τους εντυπωσίασαν οι λαξευτοί θαλαμοειδείς τάφοι και τα ταφικά μνημεία της κεντρικής νεκρόπολης.

Στην επόμενη ερώτηση οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να απαντήσουν αν η εκδρομή στην Κυμισάλα ήταν κουραστική. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7 και στο Σχήμα 7, δύο (2) μαθητές/τριες απάντησαν ότι η εκδρομή ήταν «πάρα πολύ κουραστική», δύο (2) μαθητές/τριες ότι ήταν «αρκετά κουραστική», έντεκα (11) ότι ήταν «λίγο» και δύο (2) «καθόλου». Επίσης δύο (2) μαθητές/τριες δεν απάντησαν καθόλου.

Πίνακας 7.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Ήταν κουραστική η εκδρομή στην Κυμισάλα;»

	Αρ. Απαντήσεων
Πάρα πολύ	2
Αρκετά	2
Λίγο	11
Καθόλου	7
Δεν Απάντησαν	2

Σχήμα 7.

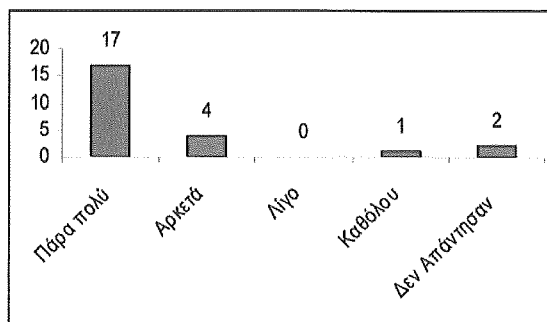
Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Ήταν κουραστική η εκδρομή στην Κυμισάλα;»

Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες ερωτήθηκαν αν ήταν ευχάριστη η εκδρομή στην Κυμισάλα. Από τα δεδομένα του Πίνακα 8 προκύπτει ότι, δεκαεπτά (17) μαθητές/τριες απάντησαν ότι η εκδρομή ήταν «πάρα πολύ» ευχάριστη, τέσσερις (4) ότι ήταν «αρκετά ευχάριστη» και ένας (1) ότι δεν ήταν «καθόλου ευχάριστη». Επιπλέον δύο (2) μαθητές/τριες δεν απάντησαν τη συγκεκριμένη ερώτηση (Πίνακας 8, Σχήμα 8).

Πίνακας 8.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Ήταν ευχάριστη η εκδρομή στην Κυμισάλα;»

	Αρ. Απαντήσεων
Πάρα πολύ	17
Αρκετά	4
Λίγο	0
Καθόλου	1
Δεν Απάντησαν	2

Σχήμα 8.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Ήταν ευχάριστη η εκδρομή στην Κυμισάλα;»

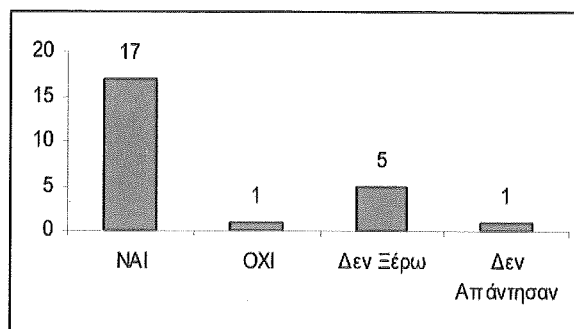
Ακολούθως σε μια ανοιχτού τύπου ερώτηση ζητήθηκε από τους μαθητές/τριες να δηλώσουν τι θα ήθελαν να είχε ακόμα η περιοχή για να κάνει πιο ευχάριστη την εκδρομή τους. Έξι (6) απάντησαν «ένα γήπεδο ποδοσφαίρου», δύο (2) απάντησαν «μία καντίνα», επτά (7) «ένα μουσείο» και τρεις (3) θα ήθελαν «περισσότερους τάφους». Ένας δήλωσε «θα ήθελα να προσέξουν πιο πολύ την καθαριότητα και να βάζουν πινακίδες για τα επικίνδυνα σημεία», άλλος «κάτι άλλο εκτός από τάφους», άλλος ζήτησε «πιο μικρό δρόμο για να μην κουράζονται οι γυναίκες», ένας άλλος «να είχε πιο πράσινα δέντρα», κάποιος άλλος «θα ήθελε αγγεία, κτερίσματα» και τέλος ένας μαθητής «τίποτα, μου άρεσε έτσι όπως είναι».

Η επόμενη ερώτηση που κλήθηκαν να απαντήσουν ήταν αν θα ήθελαν να επισκεφθούν την περιοχή για να μελετήσουν το περιβάλλον (Πίνακας 9, Σχήμα 9).

Πίνακας 9.

Κατανομή των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα θέλατε να επισκεφθείτε την περιοχή για να μελετήσετε το περιβάλλον;»

	Αρ. Απαντήσεων
ΝΑΙ	17
ΟΧΙ	1
Δεν Ξέρω	5
Δεν Απάντησαν	1

Σχήμα 9.

Ραβδόγραμμα κατανομής των απαντήσεων του ερευνητικού πληθυσμού στην ερώτηση «Θα θέλατε να επισκεφθείτε την περιοχή για να μελετήσετε το περιβάλλον;»

Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 9, δεκαεπτά (17) μαθητές/τριες απάντησαν «ΝΑΙ» δηλαδή ότι θα επιθυμούσαν να επισκεφθούν την περιοχή για να μελετήσουν το περιβάλλον, ένας (1) «ΟΧΙ», ότι δεν επιθυμεί, πέντε (5) «Δεν Ξέρω» και ένας (1) δεν απάντησε καθόλου.

Τέλος, οι μαθητές/τριες ερωτήθηκαν σε ποιο άλλο μάθημα, εκτός από το μάθημα της ιστορίας, θα ήθελαν να μελετήσουν την περιοχή της Κυμισάλας. Δεκατέσσερις (14) μαθητές/τριες δήλωσαν ότι επιθυμούν να μελετήσουν την περιοχή της Κυμισάλας στο μάθημα της «Μελέτης Περιβάλλοντος», επτά (7) μαθητές/τριες στο μάθημα των «Θρησκευτικών», πέντε (5) μαθητές/τριες στο μάθημα της «Γεωγραφίας», ένας (1) μαθητής στο μάθημα της Γλώσσας και ένας (1) στο μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών.

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα της έρευνας, απορρέουν σημαντικά στοιχεία αναφορικά με τις γνώσεις των μαθητών/τριών για την ιστορία της περιοχής της Κυμισάλας, η οποία αποτελεί και ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας της περιοχής που κατάγονται και ζουν. Επίσης, συνάγονται σημαντικά συμπεράσματα για τις στάσεις τους σχετικά με την περιοχή και την παιδαγωγική αξιοποίησή της στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Βέβαια, η παρούσα έρευνα συνιστά μελέτη περίπτωσης και κατά συνέπεια τα συμπεράσματα που προκύπτουν δεν μπορούν να γενικευτούν.

Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των μαθητών/τριών δηλώνει πως γνωρίζει την ιστορία της Κυμισάλας. Εμβαθύνοντας, όμως, στις απαντήσεις διαπιστώνουμε ότι όλοι σχεδόν οι μαθητές/τριες δηλώνουν πως η γνώση των ιστορικών στοιχείων απορρέει από την αφήγηση και τη βιωματική προσέγγιση του αρχαιολογικού τοπίου κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής επίσκεψης στην Κυμισάλα. Η γνώση αυτή δεν προήλθε από την τυπική εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην τάξη, αλλά από τους ειδικευμένους επιστήμονες που συνόδευσαν τους μαθητές/τριες και τους δασκάλους τους σε αυτήν την εκπαιδευτική επίσκεψη. Επομένως, τόσο οι μαθητές/τριες της Γ΄ τάξης του Δημοτικού, όσο και το σύνολο των μαθητών/τριών που ολοκληρώνουν την πρώτη βαθμίδα της εκπαίδευσης, δηλαδή οι μαθητές/τριες της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού, δεν έχουν τη δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με την τοπική ιστορία στο πλαίσιο του επίσημου αναλυτικού προγράμματος και των διδακτικών αντικειμένων. Επίσης, από τις δηλώσεις των μαθητών/τριών, διαπιστώνεται η επιθυμία τους να διδαχθούν την τοπική τους ιστορία στο πλαίσιο των σχολικών μαθημάτων τους.

Από την έρευνα προκύπτει, επίσης, ότι για τους περισσότερους μαθητές/τριες η εκπαιδευτική επίσκεψη ήταν η πρώτη τους επαφή με την περιοχή της Κυμισάλας και τις αρχαιότητες. Αυτό φαίνεται από τις απαντήσεις των μαθητών/τριών που, είτε δήλωσαν ότι δεν έχουν επισκεφθεί την περιοχή, είτε ότι την έχουν επισκεφθεί μόνο μία φορά. Το εύρημα αυτό καταδεικνύει την ανεπάρκεια του υφιστάμενου εκπαιδευτικού συστήματος να φέρει τους μαθητές/τριες σε άμεση επαφή με την τοπική πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και την αναγκαιότητα βιωματικής προσέγγισης της τοπικής ιστορίας μέσω εκπαιδευτικών επισκέψεων.

Διαπιστώνεται, επίσης, η θετική δήλωση των μαθητών/τριών για το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η συγκεκριμένη περιοχή και η επιθυμία τους να επαναλάβουν την επίσκεψη στο μέλλον, καθώς και η πρόθεσή τους να ζητήσουν από τους δασκάλους τους τον προγραμματισμό μιας νέας εκπαιδευτικής επίσκεψης. Κοινός παρανομαστής σε όλες τις αιτιολογήσεις των μαθητών/τριών και βασικό κριτήριο για την επανάληψη της εκπαιδευτικής επίσκεψης είναι οι «τάφοι» που έχουν ανασκαφεί στην περιοχή, οι οποίοι φαίνεται ότι τους έκαναν μεγάλη εντύπωση, σε συνδυασμό με τα ιστορικά στοιχεία, καθώς και το φυσικό κάλλος του τοπίου. Επίσης, δηλώνουν πως επιθυμούν να επισκεφτούν ξανά την περιοχή για να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με την ιστορία των προγόνων τους. Αναδεικνύεται, επομένως, η αναγκαιότητα της συνολικής προσέγγισης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από εκπαιδευτικά προγράμματα σε ανοιχτούς χώρους ιστορικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, των οποίων η διάσωση και ανάδειξη επιβάλλεται και απαιτούν βιώσιμη διαχείριση (Σβορώνου, 2011).

Κατά γενική ομολογία, σύμφωνα με τις δηλώσεις των μαθητών/τριών, η εκπαιδευτική επίσκεψη στην περιοχή της Κυμισάλας ήταν μια πολύ ευχάριστη εμπειρία και φαίνεται ότι πέτυχε τον εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό της στόχο, αφού προσέφερε εκπαίδευση για το περιβάλλον, διδασκαλία της ιστορίας της περιοχής τους, ξενάγηση σε ένα τμήμα της κεντρικής νεκρόπολης που έχει έρθει στο φως από την πρόσφατη αρχαιολογική έρευνα και τέλος παιχνίδι. Από το σύνολο σχεδόν των μαθητών/τριών χαρακτηρίζεται ως πάρα πολύ ή αρκετά ευχάριστη εκδρομή, ενώ αντίθετη άποψη εξέφρασε μόνο ένας μαθητής. Ένας μικρός αριθμός μαθητών/τριών δήλωσε ότι η επίσκεψη ήταν κουραστική, ενώ η πλειοψηφία δηλώνει ότι παρά τη μεγάλη διαδρομή δεν κουράστηκε. Συμπερασματικά, μία εκπαιδευτική επίσκεψη στην περιοχή της Κυμισάλας θεωρείται μία ευχάριστη δράση για τους μαθητές/τριες του Δημοτικού.

Ο παρθένος, ημιορεινός και δασωμένος τόπος στους δυτικούς πρόποδες του όρους Ατάβυρος (Εικ. 5), όπου βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος της Κυμισάλας, καθώς και ο δασικός –σε όχι ιδιαίτερα καλή κατάσταση– χωματόδρομος, δυσχεραίνουν την πρόσβαση μαθητικών ομάδων και εγκυμονούν κινδύνους ατυχήματος, κυρίως σε ηλικιακές ομάδες του δημοτικού. Αν και οι γεωμορφολογικές συνθήκες δε θα μπορούσαν να αποτελέσουν ανασταλτικό παράγοντα επισκεψιμότητας της περιοχής, η διάνοιξη και βελτίωση του δρόμου που θα διευκόλυνε την προσβασιμότητα θεωρείται προαπαιτούμενο για την ασφαλή και άνετη μετάβαση στο χώρο.

Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζουν οι δηλώσεις των μαθητών/τριών σχετικά με την αξιοποίηση του ευρύτερου χώρου της Κυμισάλας, που αφορούν στις συνθήκες επίσκεψης και παραμονής σ' αυτή. Η αναγκαιότητα ενός αναψυκτηρίου, όπου θα μπορούσαν να προμηθεύονται νερό, αναψυκτικά ή τρόφιμα καταγράφεται από τους μαθητές/τριες. Η ίδρυση και λειτουργία αρχαιολογικού μουσείου, που θα φιλοξενεί τα σημαντικά ευρήματα των ανασκαφών, θεωρείται, επίσης, αναγκαία. Τέλος, ένας οργανωμένος χώρος ξεκούρασης και παιχνιδιού είναι υψηλά στις προτιμήσεις των μαθητών/τριών, άποψη που συνάδει με τον εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα των εκπαιδευτικών επισκέψεων.

Τέλος, από τα αποτελέσματα της έρευνας, παρατηρούμε το αυξημένο ενδιαφέρον της πλειοψηφίας των μαθητών/τριών για τη μελέτη της φύσης και του ευρύτερου περιβάλλοντος μέσω της εργασίας στο πεδίο. Οι περισσότεροι μαθητές/τριες δηλώνουν πρόθυμοι να επισκεφθούν την περιοχή και να μελετήσουν τη φύση και το ευρύτερο περιβάλλον, πέραν των αρχαιολογικών καταλοίπων. Ως προς την προτίμηση ένταξης της ιστορίας της Κυμισάλας, ως διακριτής ενότητας σε κάποιο από τα διδακτικά αντικείμενα του σχολείου, οι περισσότεροι μαθητές/τριες επιλέγουν το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος, ενώ ακολουθούν και πολλά άλλα μαθήματα, επιλογές που συνάδουν με τη διαθεματικότητα στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Συμπερασματικά, η εκπαιδευτική επίσκεψη των μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου που πραγματοποιήθηκε στον αρχαιολογικό χώρο της Κυμισάλας μπορεί να χαρακτηριστεί ως άκρως εποικοδομητική. Οι μαθητές/τριες, μέσω της διδακτικής παρέμβασης και της βιωματικής εμπειρίας, αποκόμισαν σημαντικές γνώσεις για την οικολογική, ιστορική και την πολιτισμική αξία της περιοχής και κατανόησαν ως ένα βαθμό την ανάγκη προστασίας και αξιοποίησής της, ώστε να πολλαπλασιαστούν τα οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ένας επισκέπτης.

Προτάσεις

Όπως προκύπτει από τα συμπεράσματα της έρευνας οι μαθητές/τριες του δημοτικού σχολείου δεν έχουν διδαχθεί και δεν γνωρίζουν την ιστορία της περιοχής της αρχαίας Κυμισάλας, σημαντικού ιστορικού-αρχαιολογικού χώρου της περιοχής στην οποία διαμένουν. Η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας, η συνεχής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η προβολή της οικολογικής-ιστορικής-αρχαιολογικής αξίας της Κυμισάλας, τόσο από την επιστημονική κοινότητα, όσο και από τον Δήμο Ροδίων αποτελούν απαραίτητες ενέργειες, ώστε η μαθητική κοινότητα να γνωρίσει και να συνειδητοποιήσει τη σημαντικότητα του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού αυτού αποθέματος.

Ο αρχαιολογικός χώρος της Κυμισάλας μπορεί, επίσης, να αποτελέσει πεδίο ερευνητικής εργασίας στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ή Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Προς αυτή την κατεύθυνση, σημαντική θεωρούμε την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών επισκέψεων, όχι μόνο από τα σχολεία της περιοχής, αλλά και άλλων περιοχών της Ρόδου, ώστε οι μαθητές/τριες και οι εκπαιδευτικοί να γίνουν κοινωνοί της ιστορικής συνέχειας του τόπου τους. Η μελέτη πεδίου, το περιβαλλοντικό μονοπάτι, η ιστορική αφήγηση και η αρχαιολογική ξενάγηση με τη συνεπικουρία ειδικών επιστημόνων αποτελούν τις κατάλληλες διδακτικές τεχνικές που θα βοηθήσουν τους μαθητές/τριες να καλλιεργήσουν την ιστορική τους σκέψη, να αναπτύξουν το ενδιαφέρον τους για την ιστορία και τον πολιτισμό της ιδιαίτερής τους πατρίδας, να κατανοήσουν το παρελθόν του τόπου τους και να το συνδέσουν με το παρόν αλλά και το μέλλον, να κοινωνικοποιηθούν μέσα από τη βιωματική ομαδοσυνεργατική μάθηση και να οδηγηθούν σε δράσεις προστασίας και βιώσιμης διαχείρισης της περιοχής της Κυμισάλας.

Η αξιοποίηση της περιοχής με την βελτίωση του δρόμου για την ασφαλή προσέγγισή της, η ίδρυση αρχαιολογικού μουσείου και η λειτουργία χώρου αναψυχής θεωρούνται απαραίτητες ενέργειες που θα ενισχύσουν τον εκπαιδευτικό της χαρακτηριστήρα, αλλά και την τουριστική αξιοποίησή της. Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν η αρχαιολογική περιοχή της Κυμισάλας αποτελεί ένα θαυμάσιο χώρο βιωματικής προσέγγισης της τοπικής ιστορίας για τους μαθητές/τριες, όχι μόνο του δημοτικού, αλλά και των άλλων βαθμίδων εκπαίδευσης.

Βιβλιογραφία

Ι. Ελληνόγλωσση

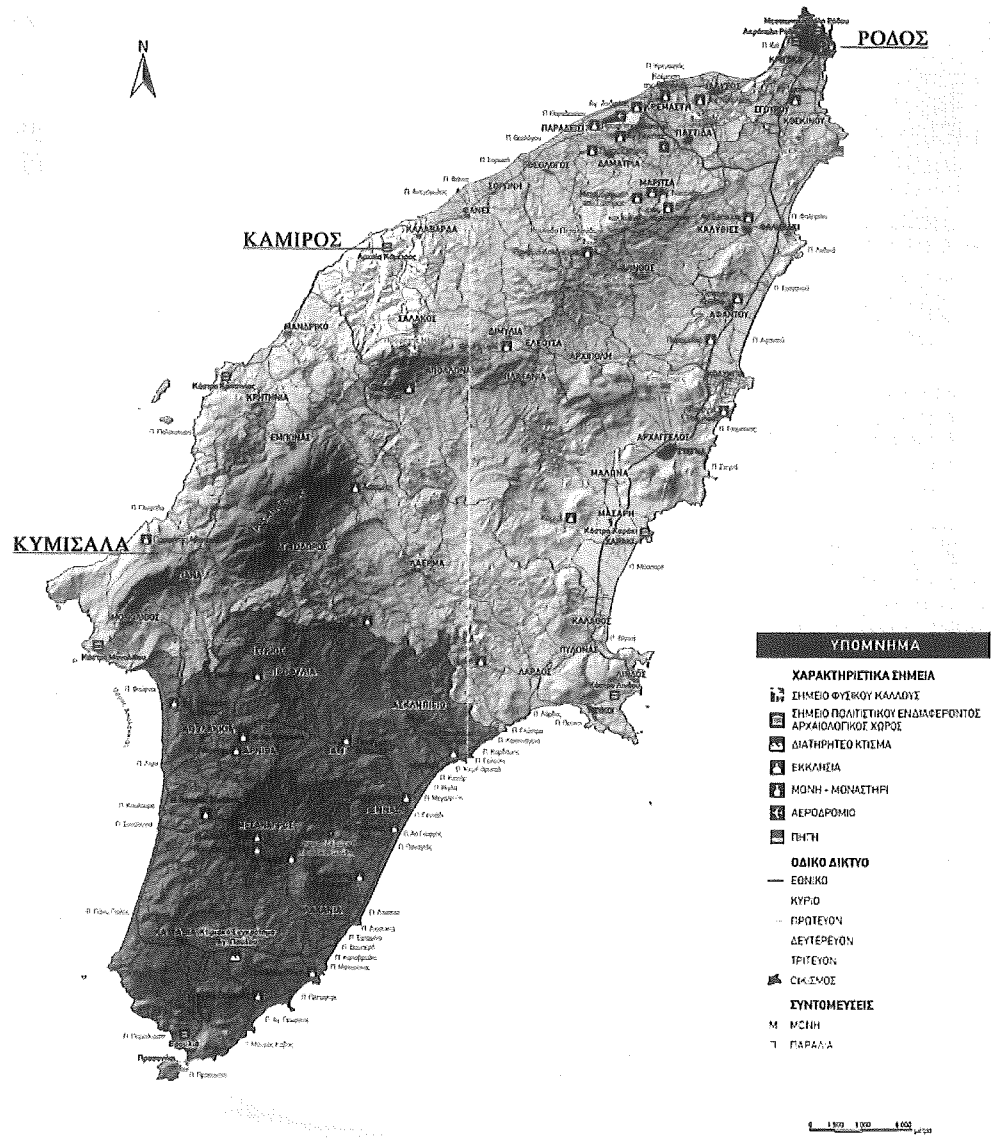
- Ανδρεαδάκης, Ν., Ναχόπουλος, Ν. & Ξανθάκου, Γ. (2010). Γνώσεις των μαθητών πάνω σε θέματα τοπικής Ιστορίας, μέσα από τη ματιά των δασκάλων: η περίπτωση του νομού Πιερίας. Στο Σ. Κανελλάκη, Κ. Μαριδάκη-Κασσωτάκη & Β. Παπαβασιλείου (Επιμ.), *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και το Περιβάλλον*, (σ. 241-263). Αθήνα: Πεδίο.
- Βεργωτή, Θ. (2010). Προοπτικές αειφόρου ανάπτυξης και εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή της Κυμισάλας του Δήμου Αταβύρου της Νήσου Ρόδου. Μια εναλλακτική πρόταση. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου με τίτλο *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Ρόδος: Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου (Αναδημοσίευση: <http://www.euilimene.eu/read/Vergoti%20Thomais.pdf>). Προσπε-

- λάστηκε 29/06/2010).
- Δημητρίου, Α. & Φλογαίτη, Ε. (2008). *Εισαγωγή στο Φυσικό και Ανθρωπογενές Περιβάλλον: Εκπαίδευση για το περιβάλλον*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δημητρίου, Α. (2009). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Περιβάλλον, Αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Ζαχαρίου, Α., Καΐλα, Μ. & Κατσίκης, Α. (2008). Αειφόρο Σχολείο: Διαπιστώσεις, Επιδιώξεις και Προοπτικές. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 1, 269-288.
- Κολοκυθάς, Δ. (2011α). *Γνώσεις και Στάσεις Εκπαιδευτικών για θέματα Βιολογικής και Πολιτιστικής Ποικιλότητας στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Η περίπτωση της προστατευόμενης περιοχής της Αρχαίας Κυμισάλας της Ρόδου*. Μεταπτυχιακή Εργασία. Τμήμα Επιστημών της Προσχολικής Αγωγής και του Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κολοκυθάς, Δ. (2011β). Η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας της Κυμισάλας της Ρόδου στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη. *Δωδεκάνησος*, 5, 67-80.
- Λεοντσίνης, Γ. (1996). *Διδακτική της ιστορίας. Γενική-τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Λεοντσίνης, Γ. (2003). *Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα διδακτικής της ιστορίας και του περιβάλλοντος*. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα.
- Λεοντσίνης, Γ.Ν., & Ρεπούση, Μ. (2001). *Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Μπλιώνης, Γ. (2009). *Στα μονοπάτια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Κέδρος.
- Παπαβασιλείου, Β. (2011). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στις Επιστήμες της Αγωγής*. Αθήνα: Πεδίο.
- Ρεπούση, Μ. (2000). Τοπικές ιστορίες στο σχολείο: από το γενικό παρελθόν στο παρελθόν του τόπου. *Σύγχρονη εκπαίδευση*, 110, 97-108.
- Σβωρώνου, Ε. (2011). Εκπαιδευτικά προγράμματα σε ανοιχτό χώρο: δυνατότητες μιας σφαιρικής θεώρησης φύσης και πολιτισμού. Στο *Το δικαίωμα σε ελεύθερους χώρους πρασίνου και σε βιώσιμες πόλεις*. Αθήνα: WWF.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2006). Σκέψεις για έναν αρχαιολογικό-εκπαιδευτικό τουρισμό, *Πολιτιστικός Τουρισμός στην 3η Χιλιετία: Ρόδος-Απασχόληση-Πολιτική*. Ρόδος: Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών, 25-32. (Αναδημοσίευση: <http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=239>).
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2008). Η Κυμισάλα και οι προοπτικές ανάπτυξης αρχαιολογικού τουρισμού στο Δήμο Αταβύρου, Στο 1ο Τοπικό Συνέδριο Ρόδου *Για την Ανάπτυξη και Προώθηση Δραστηριοτήτων Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού*, 13 Δεκεμβρίου 2008, Ξενοδοχείο Έλαφος, Προφήτης Ηλίας, Δήμος Καμείρου (Ηλεκτρονικά πρακτικά: <http://www.ecomuseum.gr/UI/customPages/pages.php?pageid=160>. Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/kymissala.pdf>).
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2009). Ο Αρχαίος Δήμος των Κυμισαλέων: πέντε χρόνια έρευνας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και της ΚΒ' ΕΠΚΑ, *Δωδεκάνησος* 2, 93-116. http://www.eulimene.eu/read/Stefanakis_2009.pdf
- Στεφανάκης, Μ.Ι. & Πατσιαδά, Β. (2009-2011). Η αρχαιολογική έρευνα στον Αρχαίο Δήμο των Κυμισαλέων (Ρόδος) κατά τα έτη 2006-2010: μια πρώτη παρουσίαση, *ΕΥΛΙΜΕΝΗ* 10-12, 63-134.
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2010α). Η αρχαία Κυμισάλα στο Δήμο Αταβύρου: Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου, *Τοπικές Κοινωνίες και Τριτοβάθμια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα: Συνύπαρξη για Αειφορική Ανάπτυξη*, Δήμος Ροδίων-Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Διεθνές Κέντρων Συγγραφέων και Μεταφραστών Ρόδου: Ρόδος (Αναδημοσίευση: <http://www.eulimene.eu/read/Ancient-Kymissala.pdf>. Προσπελάστηκε 29/07/2010).
- Στεφανάκης, Μ.Ι. (2010β). Πρόταση ίδρυσης αρχαιολογικού-οικολογικού πάρκου στη Ρόδο

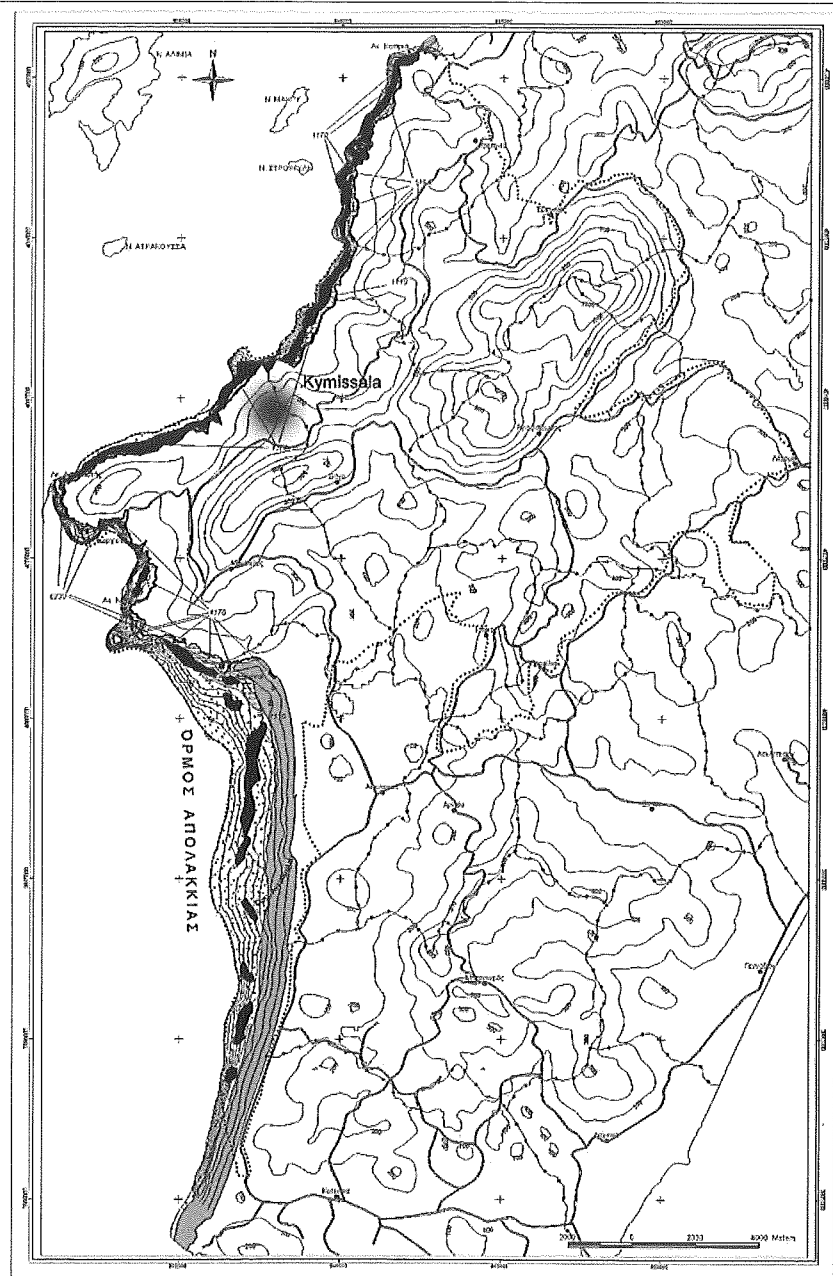
- (αρχαία Κυμισάλα): Μια πρόκληση για την τοπική ανάπτυξη. Στο Η. Μπεριάτος & Μ. Παπαγεωργίου (Επιμ.), *Χωροταξία-Πολοδομία-Περιβάλλον στον 21ο Αιώνα: Ελλάδα – Μεσόγειος*, (σ. 685-702). Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Στεφανάκης, Μ.Ι., Κολοκυθάς, Δ. & Παπαβασιλείου, Β. (2011). Γνώσεις και απόψεις εκπαιδευτικών για την αξιοποίηση της προστατευόμενης περιοχής της αρχαίας Κυμισάλας στη Ρόδο, στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Στο Μ. Φώκιαλη, Ν. Ανδρεαδάκης & Γ. Ξανθάκου (Επιμ.), *Διεργασίες Σκέψης στο Σχολείο και την Κοινωνία. Προοπτικές για ένα Αειφόρο Μέλλον*. Αθήνα: Πεδίο.
- Τσαμπρούκου-Σκαναβή, Κ. (2004). *Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη*. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Φλογαίτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

II. Ξενόγλωσση

- Brody, M. (2005). Learning in nature. *Environmental Education Research*, 11, 603-621
- Carlson, S. (2008): Environmental Field Days: Recommendations for Best Practices, *Applied Environmental Education and Communication*, 7, 94-105.
- Cook, V. (2008). The field as a 'pedagogical resource'? A critical analysis of students' affective engagement with the field environment. *Environmental Education Research*, 14, 507-517.
- Ford, P., & Blanchard, J. (1993). *Leadership and administration of outdoor pursuits*. 2nd Edition. State College, PA: Venture Publishing.
- Harrison, L. (1967). Local history as a teaching technique. *Peabody Journal of Education*, 45, 6-8.
- Jackson, A. (2008). Local and Regional History as Heritage: The Heritage Process and Conceptualising the Purpose and Practice of Local Historians. *International Journal of Heritage Studies*, 14, 362-379.
- Lomas, T. (1988). The teaching of local History in schools. *The Local Historian*, 18, 174-182.
- Matthews, B.E. & Riley, C.K. (1995). *Teaching and evaluating outdoor ethics education programs*. Vienna, VA: National Wildlife Federation.
- Mocker, D.W. & Spear, G.E. (1982). *Lifelong learning: Formal, nonformal, informal, and self-directed*. Columbus, OH: ERIC Clearinghouse for Adult, Career, and Vocational Education, Ohio State University.
- Nieftagodien, N. (2010). The Place of 'The Local' in History Workshop's Local History. *African Studies*, 69, 41-61.
- Papadomarkakis, I. Xanthacou, Y. Matzanos, D., Papavasileiou, V. & Simina, V. (2011). Field study of the valley of Aithona in Rhodes: postgraduate students' knowledge and attitudes, In the *12 International Conference on Environmental Science and Technology*, (pp. 1424-1431). Rhodes, Greece, 8-10 September.
- Papavasileiou, V., Xanthacou, P., Hatzidiakos, D., Papadomarkakis, I., Matzanos, D., Konsoilas, M. & Mironaki, A. (2009). Biodiversity – endangered species on the island of Rhodes (Greece). *5th World Environmental Education Congress*, Montreal Canada, May 10-14.
- Riden, P. (1983). *Local history: a handbook for beginners*. London: Batsford Academic and Educational.
- Scoullou, M. & Malotidi, V. (2004). *Handbook on methods used in Environmental Education and Education for Sustainable Development*. Athens: MIO-ECSDE
- UNESCO (2005). *UN Decade of Education for Sustainable Development 2005-2014, International Implementation Scheme*, Draft. Paris: UNESCO.

Εικόνα 1.
 Χάρτης Νήσου Ρόδου

Εικόνα 2.
Χάρτης περιοχής του δικτύου Natura 2000, Ακραμίτης-Αρμενιστής-Ατάβυρος
(GR 4210005)

Εικόνα 3.
Ξενάγηση στην κεντρική νεκρόπολη του δήμου των Κυμισαλέων

Εικόνα 4.
Συζήτηση για περιβαλλοντικά θέματα στην κεντρική νεκρόπολη των Κυμισαλέων

Εικόνα 5.
Άποψη των λεκανοπεδίων της Κυμισάλας (δεξιά) και του Βασιλικού (αριστερά) από την κορυφή του Ακραμίτη. Στο κέντρο, ο ομώνυμος λόφος της Κυμισάλας